

BIOGRAFIJA GRUPE

LED ZEPPELIN

Kada su divovi hodali Zemljom

MIK VOL

Preveo
Dejan Cukić

Laguna

Naslov originala

Mick Wall

WHEN GIANTS WALKED THE EARTH

A Biography of Led Zeppelin

Za Lindu, Ivi, Moli i Majkla – uvek

Copyright © Mick Wall 2008

First published by Orion Books, London, 2008

Translation Copyright © 2010 za srpsko izdanje, LAGUNA

AUTOROVA BELEŠKA

Iako sam tokom godina imao sreće da uživam u društvu raznih bivših članova i/ili nekadašnjih saradnika grupe *Led Zeppelin*, stalno treba imati na umu da je ovo neautorizovana biografija, pisana objektivno i bez ikakvog neprimerenog spoljnog pritiska da se učini bilo šta drugo osim da se priča ispriča onako kako je ja iskreno vidim.

Takođe bi trebalo jasno razumeti da „flešbek“ pasusi u tekstu, ispisani italikom, ne predstavljaju zaista reči Džimija Pejđža [Jimmy Page], Roberta Planta [Robert Plant], Džona Bonama [John Bonham], Džona Pola Džounsa [John Paul Jones] i Pitera Granta [Peter Grant] i nisu autentični citati. Iako su svi ti delovi zasnovani na iscrpnom biografskom istraživanju, o kojem se podaci mogu naći u poglavlju „Beleške i izvori“ na kraju ove knjige, same reči proizvod su moje mašte.

SADRŽAJ

Izrazi zahvalnosti	11
Prolog – Nebesa	15
PRVI DEO: Vaznesenje!	17
1. Osvit sadašnjosti	19
2. Pometnja moje mladosti	46
3. Svetlost i senka	73
4. Odlazak u Kaliforniju	97
5. Visoko na nebu	124
6. Topovi!	150
7. Pucketanje biča	178
8. Komešanje u tvojoj živoj ogradi	204
DRUGI DEO: Prokletstvo kralja Mide	233
9. Neka tako bude	235
10. Sve što sija	265
11. Mi smo vaši gospodari!	300
12. Zlatni bogovi	335
13. Đavo je u svojoj rupi	368
14. Cezarova kočija	399
15. Kuća na promaji	429
Epilog – Biti kamen... ..	463
Beleške i izvori	501

IZRAZI ZAHVALNOSTI

Lično, uvek sam mrzeo dugačke zahvalnice autora i, sledstveno tome, trudio sam se da ih u sopstvenim knjigama svedem na minimum. Ipak, naprosto je nemoguće zaobići činjenicu da ova knjiga jednostavno ne bi nikada bila napisana bez neprocenjive pomoći sledećih ljudi, kojima dugujem svoju najdublju zahvalnost.

Prvo, i najvažnije, mojoj ženi Lindi, koja je čuvala da nam se dom ne uruši tokom dugih meseci i godina ovog poduhvata. Ona možda nije napisala nijednu reč, ali nema sumnje da je napornije od ikoga, uključujući i mene, radila na tome da se ova knjiga pojavi. Takođe, mom agentu Robertu Kirbiju [Robert Kirby] iz agencije *United Agents*, džentlmenu i prijatelju, nadam se, zauvek; i Malkolmu Edwardsu [Malcolm Edwards] iz izdavačke kuće *Orion*, čije su strpljenje i razumevanje, uz iznenađujuće temeljno poznavanje rada grupe *Led Zeppelin*, daleko prevazilazili uobičajene dužnosti izdavača; to su dvojica istinskih divova izdavačke industrije.

Od sveg srca moram da zahvalim dvojici ljudi čija su istraživanja u moje ime išla daleko preko očekivanog i čija je širokogrudost bila neizmerna: Dejv Luis [Dave Lewis] sa cenjenog sajta *Tight but Loose* (pogledati www.tblweb.com), koji ne samo što mi je obezbedio muziku, knjige i uvid u neke od svojih intervjua (posebno izvanredne razgovore s Piterom Grantom) nego i predivan pogled iznutra kroz naše brojne telefonske razgovore; i, jednako njemu, Dejvid Dikinson

[David Dickinson], koji mi je dao sličnu podršku neprocenjive vrednosti, kroz piratska izdanja, video-materijal, pomoć u sređivanju intervju a i bezbrojne sate na telefonu tokom kojih je sa mnom поделиo godine sopstvenog istraživanja, kako grupe *Led Zeppelin*, tako i ozbiljne strane okultnog.

Takođe bih želeo da istaknem ključnu ulogu koju je Džon Hoten [Jon Hotten] odigrao pomažući mi tokom najranijih, vrlo napetih dana nastajanja ove knjige. Pomogao mi je da prevaziđem nekoliko besanih noći i popuštanja živaca u vreme kada nikome drugom nisam mogao da se obratim. Zahvaljujem i mom uredniku Ijanu Prisu [Ian Prees] koji je imao jednako nesebičnu ulogu na kraju putovanja.

Tu su i ljudi čiji je doprinos bio manje određen, ali koji su bili uz mene (i knjigu) na najrazličitije i često neočekivane načine, najčešće baš u pravom trenutku. To su: Dajana i Kolin Kartrajt [Diana, Colin Cartwright], Dejmiijan Makgi [Damian McGee], Bob Prajor [Bob Prior], Ros Halfin [Ross Halfin], Kevin Širli [Kevin Shirley], Kler Volis [Clare Wallis], Piter Makovski [Peter Makowski], Kris Ingam [Chris Ingham], Skot Rouli [Scott Rowley], Trevor Vajt [Trevor White], Niki Horn [Nicky Horne], Sajmon Porter [Simon Porter], Morin Rajs [Maureen Rice], Šan Luelin [Sian Llewellyn], Džef Barton [Geoff Barton], dr Kloj Prokter [Dr. Chloe Procter], Džuli Benet [Julie Bennett], Timoti d'Ark Smit [Tomothy d'Arch Smith], Beki Andervud [Becky Underwood], Robert Logju [Robert Logue], Mark Blejk [Mark Blake], Ingrid Konel [Ingrid Connel], Kris Velč [Chris Welch], Lin i Tom Kreknel [Lyn, Tom Cracknell], Peni i Pol Finberg [Penny, Paul Finburg], osoblje hotela *Four Pillars* u Oksfordu, Najdžel [Nigel] iz *Oxford Cottages* i – za veliku inspiraciju, kada bi bar znali – pisci Pol Kimedž [Paul Kimmage] i Dejvid Pis [David Peace].

Zahvaljujem i ljudima koji su doprineli samoj srži ove knjige, ponekad i nesvesno, ili na način toliko zaobilazan da je to dobijalo smisao, ponekad i godinama kasnije, ali, opet, bez njih bi stvari sigurno ispale drugačije: Bert Dženš [Burt Jansch], Roni Vud, Pol Rodžers [Paul Rodgers], Bil Vord [Bill Ward], Bev Bevan, Mak Pul [Mac Pul], Džim Simpson [Jim Simpson], Toni Ijomi [Tony Iommi], Gizer Batler [Geezer Butler], Ozi Ozborn [Ozzy Osbourn], Teri Mening [Terry Manning], Fredi i Vendi Banister [Freddie, Wendy Bannister], Džejk Holms [Jake Holmes], Dejvid Džiniper [David Juniper], Donovan,

Ajnzli Danbar [Aynsley Dunbar], Don Arden, Džejson Bonam [Jason Bonham], Bi Pi Falon [B. P. Fallon] i Ričard Kol [Richard Cole]

I, na kraju, naravno, zahvaljujem Džimiju Pejdzju, Robertu Plantu, Džonu Polu Džounsiju, Džonu Bonamu i Piteru Grantu, koji uvek zaslužuju bolje. Činite što vam je volja.*

* U originalu: „*Do what thou wilt*“ – deo fraze „*Do what thou wilt shall be The Whole of the Law*“, koju koristi Alister Krouli [Aleister Crowley] u svojoj „Knjizi Zakona“ [„*The Book of the Law*“]. (Prim. prev.)

PROLOG

NEBESA

To se moglo dogoditi bilo gde, ali uvek je najbolje u Americi. Zemlja meda i mleka, svet neograničenih mogućnosti. Zavičaj rok-en-jebenog-rola. Moglo se dogoditi bilo gde, ali nikada ti nije bilo baš kao tamo, u onim noćima kada si zaista mogao da osetiš kako lete varnice, stvarno vidiš kako ih probija svetlost, pulsirajući kao neonski mlazevi preko Bulevara sumraka kad padne mrak. Moglo se dogoditi bilo gde, ali nikada nije bilo baš tako, ni tebi ni njima, kao u Americi.

Od Njujorka do El Eja, bejbi... „Bašta“* ... „Kuća nereda“** ... negde ispod stola u zadnjem delu „Duge“*** ... trava i vino i koka i ribe... belo,

* Engl.: *Garden* – skraćeni naziv za čuvenu halu u Njujorku *Madison Square Garden*. (Prim. prev.)

** Engl.: „Riot House“ – popularni nadimak hotela *Hyatt* na Bulevaru sumraka (Sunset Boulevard 8401), koji je tokom sedamdesetih godina prošlog veka bio omiljeno prebivalište rok-grupa kada su boravile u Los Anđelesu. (Prim. prev.)

*** Engl.: *Rainbow* – klub u Los Anđelesu, omiljeno sastajalište rok-muzičara tog vremena. Inspirisan tim mestom, gitarista Riči Blekmor [Ritchie Blackmore] dao je svojoj grupi ime *Rainbow*. (Prim. prev.)

bejbi, belo... ako su bog ili đavo napravili nešto bolje, mora da su to sačuvali za sebe.

Gledaš ih sa scene, hiljade njih, glave koje se klate, razotkrivene grudi, podignute ruke, prekrasna tamna ljudska masa koja se uvija, žudi, poseže, a svi čekaju na tvoj znak, da ritual dostigne svoj omamljujući vrhunac, da se izlije i preplavi ih, gušeći ih i terajući da traže još. Vaznesenje! U svetlost! Učiti da letiš klečeći...

„To je bila čitava ideja“, ispričaćeš piscu godinama kasnije, „da se stvori nešto hipnotičko, hipnotičko, hipnotičko...“ Povlačiš violinsko gudalo preko žica gitare čineći da pište i urlaju bolom koji peče duboko iznutra. Onda podižeš ruku i usmeravaš gudalo... visoko gore... sasvim dole... pravo prema njima... šibaš gudalom kao bičem dok se zvuk gitare odbija o njihova obasjana, izobličena lica, kao što dobro naciljani kamen odskakuje preko površine jezera. Povređuješ ih, probadaš ih, miluješ, uvlačiš ih, a potom razduvaš unaokolo – đavo hvata dah, udiše i izdiše, udiše i izdiše. Daješ im da okuse kako to izgleda, o čemu se zaista radi.

Da li su ostali znali šta se dešava? Šta zaista radiš? Moguće da jesu. Ipak, stojeći tako blizu plamena, kako bi mogli da prepoznaju? Sve što su zaista spoznali jeste toplota i svetlost i miris. Ali da su bili u stanju dovoljno da se udalje, mogli bi da pogledaju u senke i tada bi možda videli. Videli bi senke unutar senki, sive površine upletene sa crnim, spektralne figure bez lica i oblika kako im uzvraćaju pogled...

Prevlačio si gudalom preko žica gitare, bacajući svoje kletve, a oni su te voleli zbog toga, jebeno te obožavali, tvoju podignutu desnu ruku, čarobni štapić, tvoje telo pognuto prema njima poput udice, čitavo tvoje biće sjedinjeno sa stubom svetlosti koji dolazi sa scene, uvrćući se nagore i unaokolo, veliki kovitlac dubokih, tamnih boja koji se pretvara u kulu od stepenika, ka kojima ih sve mamiš, da jedan po jedan slede samo tebe, frulaša. Gore, gore, gore... stepeništem... ka...

PRVI DEO

VAZNESENJE!

„Obožavaj me vinom i čudnim drogama, o čemu
ću svom proroku govoriti, i budi pijan od toga!
Nimalo ti neće nauditi!“

Alister Krouli, „Knjiga Zakona“

1.

Osvit sadašnjosti

Ti si Džimi Pejdz. Leto je 1968. godine i ti si jedan od najpriznatijih gitarista u Londonu, ali i jedan od najmanje slavni. Čak i posljednje dve godine u grupi Yardbirds nisu ti donele pažnju koju zaslužuješ. Ljudi govore o bendu Yardbirds kao da je Džef Bek [Jeff Beck] i dalje njihov gitarista, a ne ti, i posle svega što si uradio za grupu; odrekao si se laganih isplativih tezgi u studijima, od kojih si kupio kuću pored reke; poklonio si im poslednju vožnju na vrtešci hitovima ispred svog vremena, kao što je „Happening Ten Years Time ago“, iako je do tada Miki Most [Mickie Most] već isisao život iz njih primoravši ih na budalaštine poput „Ha Ha Said the Clown“; ostao si uz njih dok im je status polako bledeo, zajedno s verom u sopstvenu vrednost. Grupa Yardbirds i dalje znači nešto u Americi, tek toliko, ali kod kuće su gotovi. A kakvog smisla ima bazati po Americi u istom beznačajnom paketu s još nekoliko bendova, zarađujući nedeljno isto koliko si nekada uzimao za dan posla u studiju, kada niko ne zna ni kako se zoveš, ni koliko si značajan za čitavu postavku?

Džef Bek? Džef je stari drugar, ali ko ga je uopšte preporučio za taj posao? Ko mu je učinio uslugu kad je bio u krizi? Ti – Džimi Pejdz. Upravo ti si odbio Yardbirds kada je otišao Klepton [Eric Clapton], ne zato što si se plašio, poput Erika, da će ti žudnja za pop slavom upropastiti imidž „bluz čistunca“ – ti nikada nisi bio jedan od njih, tvoja ljubav prema folku, rokenrolu, džezu, klasici, indijskoj ili irskoj muzici, svemu i svačemu, značila je da si uvek sažaljevao jadne nesrećnike koji su jedino umeli da uživaju u jednoj vrsti muzike – nego zbog toga što si se potajno ježio pri pomisli na krstarenje po pabovima i klubovima Engleske, truckajući se unaokolo u zadnjem delu nekog usranog kombija, kako si

već radio s Nilom Kristijanom i njegovom grupom [Neil Christian and the Crusaders], da bi se na kraju toliko razboleo da tri dana nisi mogao da ustaneš iz kreveta. A nisi zaradio ni kinte. Jebeš tu priču.

I tako si preporučio svog starog prijatelja Džefa, koji je sedeo bespomen. Potom si stajao i gledao kako grupa Yardbirds s Bekom uzleće kao raketa... „For Your Love“, „Heart Full of Soul“, „Shapes of Things“, hit za hitom... A onda si se i ti našao u bendu Yardbirds. Nije trebalo da potraje, ništa im nisi obećao, ali morao si da priznaš da je prijalo. Čak i kada je trebalo samo da im pomogneš dok ne nađu pravu zamenu za Samvel-Smita,* iz zezanja okidajući žice bas-gitare, osećaj je bio dobar. Kada su predložili da Kris pređe na bas,** a da i ti i Džef svirate gitare, nisi mogao da veruješ! Odmah si se pitao koliko dugo će Džef moći da izdrži, ali dok je trajalo, bilo je zaista dobro. Ne samo svirka – ti i Džef uvek ste dobro zvučali zajedno – nego i opšte vibracije, scena. Delovalo je kao nekakav predznak kada se se našao s njima angažovan za Antonionijev film „Uvećanje“ [„Blow up“].*** Trebalo je samo da se pretvarate da svirate u nekom klubu, da prašite – sjajna zabava. Ipak, Džef je negodovao kada je stari režiser tražio od njega da razbije gitaru. Šest puta je morao da ponavlja scenu u kojoj glumi da je Pit Taunsend,**** sve dok matori Italijan nije bio zadovoljan. Bože, kako je negodovao! A ti sve vreme nisi mogao da skineš osmeh s lica.

Onda je on napustio bend. Džef Bek, veliki heroj gitare bez trunke discipline u sebi, briljantan jedne večeri, naredne već ne toliko sjajan; takozvani „kul mačor“ koji ne bi umeo da napiše originalnu melodiju ni kada bi mu život zavisio od toga i koji se prodao Mikiju Mostu i

* Pol Samvel-Smit [Paul Samwell-Smith] – prvobitni basista grupe Yardbirds. (Prim. prev.)

** Kris Dreja [Chris Dreja] – prvobitni ritam-gitarista grupe Yardbirds. (Prim. prev.)

*** Mikelandelo Antonioni [Michaelangelo Antonioni] – italijanski reditelj koji je stekao slavu filmskom trilogijom „Noć“, „Avantura“ i „Pomračenje“, a rok generaciji se približio ostvarenjima „Uvećanje“ i „Kota Zabriski“, za koju je muziku radio sastav Pink Floyd. (Prim. prev.)

**** Pit Taunsend [Pete Townshend] – gitarista i vođa grupe The Who, u to vreme poznat po razbijačkom ponašanju na sceni. (Prim. prev.)

njegovim na brzinu sklepanim hitovima.* Džef ti je prijatelj i ne želiš da ga ogovaraš, ali čak i Džef je svestan da je „Hi Ho Silver Lining“ bila đubre; svi znaju da je to bilo đubre. Ipak, eto ga, čim je napustio Yardbirds, pod Mikijevim okriljem, na top-listama i u diskotekama; na radiju i u emisiji Top of the Pops, gde uz to đubre igraju one nogate ribe u mini suknjama.

Pa, baš fino za Džefa Beka, ali šta je bilo s tobom, Džimi Pejđu? Šta ćeš ti da radiš sada kada Džef gura svoju stvar, a sastav Yardbirds je pred konačnim krajem? Ne znaš. Ili ipak znaš, ali tek instinktivno. Nemaš dokaza, ali rešenje je, prilično si siguran, da se preuzme bend Yardbirds i da se na tome gradi dalje. Da se uzme njihov cinge-linge rokenrol i takozvani eksperimenti – njihovi trikovi – i pretvore u nešto određenije. U nešto što će ljude naterati da posegnu, a ne samo uzdahnu. Nešto što će moći da se nosi s Hendrikom, grupom Cream, Stounsima i prokletim Bitlsima. Što će zaista pokazati svetu ko je ko i šta je šta.

Međutim, oprezan si da ne ispustiš to malo slave koju si najzad pronašao, koliko god slabašna ona bila. Većina ljudi možda još misli da je Džef Bek gitarista grupe Yardbirds, ali bar su čuli za taj bend. Ko je čuo za Džimija Pejđu osim sveznajućih producenata, glavešina diskografskih kuća, studijskih šegrti i lepuškastih recepcionerki? Osim svih onih gitarista koje si zamenjivao na snimanjima tokom godina – momka iz Them, tipa iz Herman's Hermits, bezbrojnog niza drugih čijih se lica više i ne sećaš i koji ionako nikada ne bi priznali šta si uradio za njih, niti bi ikada zahvalili...

Barem znaš na čemu si. Samopouzdan, dobro situiran, naviknut na samostalnost, oduvek si bio neko ko tačno zna na čemu je, čak i dok si kao klinac svirao na snimanjima za veterane poput Vala Dunikana [Val Doonican].** Uvek si hodao uspravno, uvek svestan sopstvene vrednosti,

* Miki Most, rođen kao Majkl Piter Hejs [Michael Peter Hayes] – britanski producent koji se proslavio radeći s grupom Animals, a potom s Donovanom i mnogim drugim pop izvođačima. Otkrio je Suzi Kvatro [Suzi Quatro], a poslednji veliki uspeh postigao je s Kim Vajld [Kim Wilde]. (Prim. prev.)

** Val Dunikan – irski pevač i zabavljač koji je tokom šezdesetih godina uživao popularnost u Britaniji zahvaljujući svojoj televizijskoj emisiji u kojoj su se njegova izvođenja smenjivala s nizom gostiju. (Prim. prev.)

čak i kada su je drugi potcenjivali, šaljući te putem narednih snimanja – ponekad i po tri dnevno, šest dana u nedelji, nikad ne znajući šta će sledeće od tebe tražiti da sviraš; uzimao si dobre pare i izbegavao svaki rizik – ali i bilo kakvu slavu ako snimak postane uspešan.

Sada je na tebe red da zablistaš. Imaš dvadeset četiri godine, očvrstnuo si kao profesionalac koji zna sve tajne rada u studiju, naučene od slavni majstora dugmića kao što su Šel Talmi [Shel Talmy]* i Miki Most. Svirao si uz druge iskusne profesionalce poput „Velikog“ Džima Salivena [Big Jim Sullivan] i Bobija Grejama [Bobby Graham]**, delili ste cigarete tokom pauza, upijao si svaku njihovu reč, a tokom godina putevi su vam se uvek iznova ukrštali kao nekakvim crnim mačkama koje donose sreću. Sada hoćeš nešto da uradiš za sebe. Oduvek si to želeo. Sada je trenutak. Nešto veliko, kao Erik s grupom Cream, samo bolje. Kao Džef s Rodom Stjuartom i Ronijem Vudom, samo bolje.*** Poput Džordža Harisona [George Harrison] i Brajana Džounsa [Brian Jones] s njihovim sitarima – iako si ti prvi nabavio sitar – samo mnogo, mnogo bolje. Čekajte i još kako ćete videti.

Najpre je, ipak, potrebno da sastaviš deliće, da sklopiš slagalicu. Godine rada iza scene – u senci, kao plaćeni revolveraš, uvek onako kako ti se kaže, gledajući, slušajući i upijajući sve, deleći cigaretu uz skriveni osmeh – naučile su te više od samog sviranja. Sada znaš gde treba postaviti mikrofone. „Razdaljina određuje dubinu“, voleli su da kažu stariji. Sad znaš kako se rukuje pultom za miksovanje, šta loše grupe čini dobrima, a dobre još boljima. Sada znaš da u svemu tome ima mnogo više od jednostavne sposobnosti da se nešto odsvira, inače

* Šel Talmi – američki producent koji se proslavio po dolasku u Englesku saradnjom s grupama *The Who* i *The Kinks*. (Prim. prev.)

** Big Džim Saliven je bio poznati studijski gitarista koji se tokom šezdesetih i sedamdesetih godina pojavljuje na hiljadama snimaka engleske produkcije. Bobi Grejam je bio bubnjar slične reputacije. Tvrdio je da je producent Džordž Martin svojevremeno želeo da on zameni Pita Besta u *Bitlisma*. (Prim. prev.)

*** Rod Stjuart [Rod Stewart] i Roni Vud [Ronnie Wood] bili su u to vreme članovi *Jeff Beck Group*, da bi kasnije došli do istinske slave spajajući se s bivšim članovima *Small Faces* u sastav *Faces*. (Prim. prev.)

bi ti odavno bio zvezda. Naučio si nešto o muzičkom biznisu. Znaš vrednost imena i podrške prave diskografske kuće, pravih tipova u odelima. Znaš da će ti za to biti potrebna pomoć. Ipak, imaš prednost u startu. Yardbirds su i dalje ime, koliko-toliko, i to ti se ne ispušta. Još ne. Prvo moraš biti siguran; moraš biti tačan; tvoj osećaj za trenutak mora biti savršen, kao profesionalac, ti to znaš.

Problem je što vreme ističe. Imaš tek dvadeset četiri, ali muzika već odlazi napred bez tebe. Ne bi priznao naglas, ali znaš da je tako. Grupa Cream već je došla do kraja, a ti imaš osećaj da nisi ni počeo. Hendriks je sada opšteprihvaćeni bog gitare, a ti im još nisi ni pokazao šta možeš kada bi dobio priliku van snimanja u smrdljivim studijima i bendovima koji se urušavaju iznutra, izgubljeni negde na američkim turnejama, brojeći dane dok se ne pojavi nešto bolje. Vreme ti ističe i, iako to nikad ne bi priznao naglas, počinješ da brineš da nisi propustio pravi brod; da ćeš, ako ne pripaziš, biti primoran da se vratiš snimanjima za druge. „Postaću jedan od onih ljudi koje mrzim“, govorio si svojim prijateljima.

Poslednja turneja benda Yardbirds završila se u Montgomeriju u Alabami, svirkom na trkalištu, dan nakon što je Bobi Kenedi ubijen u Los Anđelesu. Svi gledate televiziju u hotelu, svi govorite „uuuu“, odmahujete glavama i palite nove cigarete. Ali sve to ti ne znači ništa u poređenju s tim što se grupa raspada. Do sredine juna ponovo si kod kuće u svom pomodnom boravištu pokraj reke u Pengbornu (preuređena viktorijanska građevina, pedesetak kilometara uz Temzu od Londona, s jednim od onih podrmskih sidrišta za čamce, mada ti nemaš čamac), pitajući se šta bi sada uopšte mogao da radiš.

Srećom, imaš jednog keca u rukavu; nekoga ko zna šta možeš, ko si, šta bi mogao da postaneš, i ko deli tvoju odlučnost da se nešto od toga ostvari, da mačka najzad izleti iz džaka: to je Piter Grant. „Dži“. Nezgrapni, preosetljivi div koji vodi poslove grupe Yardbirds, zajedno s Mikijem, i koji se brinuo o tvojoj bezbednosti tokom putovanja, posebno na toj prokletu groznoj poslednjoj američkoj turneji kada je Kit Relf [Keith Relf]* potpuno poludeo, opijajući se svake večeri, a jedino Kris Dreja i dalje delovao zainteresovano da se čitava stvar održi. Dži je

* Kit Relf – pevač grupe *Yardbirds*. (Prim. prev.)

sedeo u kolima s tobom. Zaglavljani ste u saobraćajnoj gužvi Avenije Šaftsberi, svega nekoliko dana po povratku iz Amerike, obojica svesni da je gotovo, razgovarate o tome šta biste radili. Dži sedi i sluša te, dok svojim tihim, otmenim glasom najzad izgovaraš ono o čemu si potajno razmišljao sve vreme. Najzad to kažeš naglas: da misliš da možeš da preuzmeš grupu i napraviš nešto bolje, da uzmeš nove članove, napišeš novu muziku i napraviš nešto bolje.

Obojica ste svesni da će prepreka biti Miki, koga jedino zanimaju singlovi. Umetnost radi umetnosti, a hit-singl radi seksa. To je Mikijevo pravilo. Međutim, singlovi više nisu glavna stvar. Yardbirds bi sada trebalo da bude bend više okrenut albumima, to je očigledno. Nisi to rekao Mikiju jer znaš da bi ti se on samo narugao, kao i kada se Džef žalio da želi da snima albume, ali kažeš to sada Piteru, koji sedi i sluša, gledajući gužvu kroz vetrobran. Ključ je, kažeš mu ohrabren, da ti se dopusti sloboda da radiš na način za koji znaš da je ispravan. Na način kako to čuješ ponekad u svojoj glavi kada niko drugi ne sluša. Ne samo da predvođiš grupu nego i da pišeš muziku i tekstove, produkuješ snimke, da radiš sve osim menadžerskog posla. Tu bi Piter uskočio – ako je zainteresovan. Dži, koji je godinama radio u senci drugih, moćnijih muzičkih biznismena, čekajući svoju šansu u tami, baš kao i ti. Dži, koji sedi pored tebe za volanom, zureći u saobraćaj ispred sebe, samo je klimnuo glavom. „Onda, dobro“, reče on. „Hajde da uradimo tako.“

Ostao je još jedan koncert za Yardbirds, beznačajna svirka radi ispunjenja ugovora u sali Udruženja studenata koledža u Lutonu, 7. jula – gotovo tačno dve godine posle njihovog poslednjeg velikog hita u Britaniji, „Over under Sideways down“ – a onda je zaista sasvim gotovo. Jedino je Kris pokazivao želju da ostane uz tebe i još jednom pokuša, ali sada se i on dvoumio. Ne, nije ništa rekao ni tebi ni Piteru, ali obojica ste bili svesni toga. Pa šta? Potrebna ti je potpuna posvećenost ako želiš da nova muzika koju biste radili zazvuči onako kako si zamislio. Kris i tako nije baš sjajan basista. Bolje da te napusti sada. Makar to značilo da ostaješ sam. Pa, na to si bar navikao. Kao i svaki jedinač, nikada se nisi plašio da ostaneš sam. I zato kada je, jedva mesec dana nakon tog poslednjeg koncerta u Lutonu, Kris najzad prihvatio činjenicu da mu se više ne svira i da bi se radije okušao u novoj karijeri fotografija („On

misli da je novi jebeni Dejvid Bejli [David Bailey]“,* smejaio se Dži), potajno si osetio olakšanje.

Sada ste ostali samo vas dvojica, Džimi i Dži. I, naravno, ime, koliko god da još vredi: Yardbirds. Ili možda New Yardbirds – kako je predložio Dži. Na taj način bar neće biti kao da se počinje od nule, kaže on. Bar ne potpuno od nule. I dalje bi se mogle naći svirke za lov. Da se izbegne siromaštvo dok se ne postigne nešto bolje. Takav je, u svakom slučaju, bio plan tog dugog, kišnog leta 1968...

„Tačno sam znao šta želim“, kaže Džimi Pejdz gotovo četrdeset godina kasnije, dok sedi u svojoj podrumskoj kuhinji u devetnaestovekovnoj građevini u londonskom Holand parku, zvanoj „Kula“ [Tower House], koju je projektovao arhitekta i „slobodni zidar“ Vilijam Berdžes [William Burges]**. Sunčano je popodne u kasno leto 2005. i mi ispijamo čaj dok se prisećamo početaka grupe za još jedan portret u časopisu. Tokom poslednjih dvadesetak godina, ovo kao da je postao redovni godišnji ritual za nas dvojicu, jer je zanimanje za grupu *Led Zeppelin* raslo iz godine u godinu dotle da su danas popularniji nego što su ikada bili tokom aktivnog rada. Naravno, dani džeka danijelsa i kokaina, grupi-devojaka i heroina – dani zmajevskih odela i crnih labudova – davno su prošli. Džimi Pejdz više ne pije, ne drogira se, čak više i ne puši. Ali to ne znači da je zaboravio kako je bilo, u čemu je bila stvar. Ili da se imalo kaje. U stvari, on jedino zaista žali, kako kaže, što je to moralo da se okonča. Bilo je to vreme hedonizma, znaš?“, sleže ramenima. „Međutim, stvar je u tome što je sviranje uvek bilo najvažnije. Možda je u nekim retkim situacijama izvođenje trpelo – zaista retkim u odnosu na glomaznost turneja. Želeli smo da živimo na ivici, to je hranilo našu muziku.“

* Dejvid Bejli – britanski fotograf proslavljen time što je ovekovečio duh „razigranog Londona“ šezdesetih godina. Glavni junak filma „Uvećanje“ navodno je, u velikoj meri, oblikovan prema njemu. (Prim. prev.)

** Poznati britanski arhitekta Berdžes posvetio je poslednje godine svog života izgradnji ove „kuće s kulom“ u londonskom Kensingtonu, u kojoj je i umro. Džimi Pejdz ju je kupio od glumca Ričarda Harisa. (Prim. prev.)

Naravno da jeste. U tome je bila poenta za rok monstruma kakav su bili *Led Zeppelin*, koji se hrani planetama i sere zvezde. Droga je bila gorivo, seks je bio oblik samoizražavanja, a muzika tek mapa do blaga. Pomislite na *Stounse*, zbijene u memljivom podrumu bez prozora Kitove vile Nelkot u Francuskoj 1972, kako ga čekaju da dođe sebi posle još jednog trodnevnog izbezumljivanja; čekaju ga da unese dovoljno koke i horsa u svoje nozdrve i vene pre nego što bude spreman da postavi osnove onoga što će biti najsjajni album sastava *Rolling Stones* svih vremena, što god Mik i njegova nova otmena strankinja o tome mislili.* Pomisli na Džona i Džordža, neočekivane drugare u „kiselini“, ujedinjene konačno nasuprot moralno strogom Polu i beslovesnom Ringu; prvosveštenike posvećene zadatku da *The Beatles* povedu daleko od „je-je-je“ zvuka njihove ljupko čupave prošlosti ka beskrajno više znalačkoj i daleko široj svesti ploče *Revolver* i, na kraju *Sgt. Pepper*, albuma koji je crno-belom svetu podario boju. Pomisli na Dilana [Bob Dylan] kako puši travu, guta pilule, s naočarima za sunce u ponoć, podrhtava u stolici pored prozora dok, budan cele noći u hotelu *Chelsea* u Njujorku piše „Sad Eyed Lady of the Lowlands“ za... nju. Ili na Hendriksa, kako se sapliće o božansku inspiraciju u nekom londonskom budžaku lepljivom od piva, punom duvanskog dima i ljubomornih belih mužjaka, dok su se *The Who* i *Cream* i svi ostali koji su pokušali da ga slede kupali u tragu njegove komete, blesavo se trudeći da se uhvate za iskre. Naravno da je droga hranila muziku grupe *Led Zeppelin*. Droga tome i služi. To je bila svrha *Led Zeppelin*. U tome je bila stvar, zar ne, Džimi? U to vreme, tokom sedamdesetih, te ere hiperindividualizma i rušenja mostova koja je započela 1968. i raspirila se u kulturni šumski požar koji će se širiti sve negde do 1982. godine; posle otkrića kontracepcije, a pre pojave side, kada se iznenada sve činilo mogućim i ništa nije bilo zabranjeno. Kao druga strana idealističkih, složnih šezdesetih, sedamdesete su bile period kada *raditi svoju stvar* i *potpuno se otvoriti* nisu više bili slogani nego bogomdano pravo. Kada je „činiti kako vam je volja“ zaista postalo suština zakona.

* Aluzija na legendarno haotično snimanje albuma „Exile on the Main Street“ i odnos prema Džegerovoj supruzi Bjanki. (Prim. prev.)

Kako bi danas neko poput Džimija Pejdzha sve to sažeo u reči, a da niko ne napravi grimasu, ili, još gore, ne ismeje ga? Bilo je to nemoguće i onda, a sada više ne dolazi u obzir. Čak ni za Roberta Planta, koji, kako se čini, uvek ima za sve odgovor. Međutim, očigledno je da su Džimiju Pejdzhu, i dalje u živahnom poznom dobu, ti prvi dani grupe *Led Zeppelin* jednako jasni danas kao što su bili pre četrdeset godina, dok je u punoj snazi prkosio smrti i izazivao vasionu. On sada ima šezdeset i nešto godina i može mu se oprostiti ako je nesiguran u pogledu nekih detalja. Ali nema potrebe za tim; on je, u stvari, veoma precizan u vezi sa svime važnim što je uradio tokom svoje karijere. „Znao sam na čemu sam radio u okviru grupe *Yardbirds*“, kaže on pijuckajući čaj, „i znao sam da to želim da podignem na viši nivo, što se sve može čuti na prvom albumu [*Led Zeppelin*].“

Tačno tako. Ne baš u samom materijalu – u njemu je bilo malo toga originalnog – nego u ideji, u načinu rada, u odlučnosti da se zaokupi pažnja. Nedavno sam pak pročitao da je u glavi isprva imao nešto mnogo blaže, više akustično, ali je promenio plan kada je čuo bubnjara Džona Bonama. Ovu ideju možda podržava njegov prvi solistički nastup u to vreme, u televizijskom šou-programu folk pevačice Džuli Feliks [Julie Felix], gde je po žicama elegantno prebirao „White Summer“, kompoziciju za akustičnu gitaru zasnovanu na viđenju irske narodne pesme „She Moved through the Fair“, legendarne enigmatične ličnosti britanske folk muzike Dejvija Grejama [Davy Graham]. Bio je to poligon za iskazivanje Pejdzovog talenta i na nastupima grupe *Yardbirds*, što je jednog kritičara navelo da ga poredi s flamenko gitaristom Manitasom de Platom.

„To su budalaštine“, kaže mi on, s prezirom prema bilo kakvoj pomisli da su *Led Zeppelin* mogli da budu išta drugačije od onoga što su postali. „Imao sam u glavi čitav repertoar pesama koje sam želeo da stavim u novi format, kao „Baby I’m Gonna Leave You“, na primer. Ali nije bila posredi samo osećajnost za izvođenje akustičnih pesama, jer sve je moralo da se razvija.“ *Led Zeppelin* nisu smeli da budu nešto jednostavno kao isključivo akustični ili isključivo električni sastav. Njih niko neće staviti u fioku. „Sagledao sam različitu muzičku dinamiku, jer moj ukus je bio sveobuhvatan, nije se svodio samo na jednu stvar. Nisam slušao samo bluz ili samo rokenrol, niti samo folk muziku ili klasiku. Slušao sam sve.“ Proverivši kasnije, otkrio sam da je istu stvar

govorio i novinaru Miku Hotonu [Mick Houghton] još 1976. godine. „Tačno sam znao kakvim stilom muzike želim da se bavim i kakvi su mi muzičari za to potrebni“, govorio je tada. „To verovatno pokazuje da je bilo suđeno da grupa nastane na ovaj način.“ Onda ponovo 1990. godine, rekao je Matu Snouu [Mat Snow] za časopis Q: „Znali smo šta radimo – da krećemo stazama kojima se ranije nije išlo.“

Tako je Džimi Pejdz čitavu stvar imao osmišljenu od samog početka, zar ne? Muzički, verovatno jeste. Ili, kako danas kaže, znao je kakav će biti „okvir“. Ipak, način na koji se grupa okupila bio je mnogo više nasumičan, mnogo više rizičan. Sreća je odigrala veliku ulogu. U stvari, u početku se činilo da Gospođa Sreća uopšte nije na njegovoj strani, kada je shvatio da niko od ljudi koje je želeo u svom bendu nije zainteresovan. Ili, ako su i bili zainteresovani, nešto drugo se isprečilo. Na primer, sada znamo da je pevač i gitarista Teri Rid [Terry Reid], jedan od prvih ljudi kojima se Pejdz obratio, ispaio budala što je odbio priliku da postane član benda *Led Zeppelin*. Ali oni se tada nisu zvali *Led Zeppelin* – i dalje su bili *New Yardbirds*, što je bilo novo ime uz koje je grupa delovala veoma staro. Rid je bio momak na početku vlastite karijere i, ironično, smešio mu se ugovor s Mikijem Mostom. Zbog čega bi on želeo da pristupi bendu *New Yardbirds*?

Tek devetnaestogodišnjak, toplo preporučan od strane muzičke štampe kao „najverovatnija sledeća velika zvezda“, Rid je bio talenat u usponu još od svoje šesnaeste godine, kada ga je Piter Džej [Peter Jay] postavio za novog pevača svoje grupe *Jaywalkers*. Onda su se pojavili Hendriks i *Cream* pa je, kao i svi ostali, Teri želeo nešto slično. U februaru 1968. godine njegov drugar Grejam Neš [Graham Nash] – koji je upravo napustio grupu *Hollies* kako bi započeo sopstvenu stvar s dvojicom opuštenih likova koje je upoznao, po imenu Dejvid Krozbi [David Crosby] i Stiven Stils [Stephen Stills] – nagovorio je Mikija Mosta da Teriju Ridu ponudi ugovor. Kada se Džimi Pejdz pojavio s ponudom za *New Yardbirds*, Rid je već uveliko radio na pesmama za svoj album *Superlungs* („Superpluća“ – lažni nadimak koji je za njega izmaštao Miki Most). Kako bi mogao da odbaci tako nešto samo da bi pomogao novo porinuću šupljeg broda kakav su bili *Yardbirds*?

Pejdz, koji se sećao Rida s jednog koncerta u Londonu s bendom *Yardbirds*, kada su nastupali i *Jaywalkers*, bio je duboko razočaran.

Posebno kada mu je Piter Grant objasnio da je Ridov razlog – solistički ugovor s Mikijem Mostom, s kojim je on i dalje delio istu kancelariju u Oksford stritu. I pored sve većeg poverenja u Džija, Džimi se osetio izneverenim. „Znaš da su oni sedeli za svojim stolovima jedan preko puta drugog, zar ne?“, i dalje kiselo primećuje posle toliko godina.

„U međuvremenu“, priča Rid, „imao sam svirku, mislim u Bakstonu, na kojoj je bila i grupa *Band of Joy*. Gledao sam ih i ranije, poznavao sam Roberta Planta i Džona Bonama. Međutim, kada sam ih čuo tom prilikom, pomislio sam – to je to! Mogao sam da zamislim čitavu stvar. Tako sam narednog dana pozvao Džimija. Pitao me je: 'Kako taj pevač izgleda?' Rekao sam mu da izgleda kao grčki bog, ali kakve to veze ima. Pričao sam o tome kako peva. Rekao sam mu i da je bubnjar fenomenalan i da bi trebalo da ih proverim.“

Slično je bilo i s bubnjarem Ajnzlijem Danbarom, veteranom grupe *Bluesbreakers* Džona Mejla [John Mayall] i rane postave *Jeff Beck Group*. Kako Danbar danas kaže: „Bilo mi je ponuđeno da se priključim bendu *New Yardbirds*. Oni su već tada pričali o turneji po Americi, što je bilo primamljivo jer ja nikad nisam bio tamo. Nema sumnje da bih završio u grupi *Led Zeppelin* da sam pristao. Ali tada su *Yardbirds* bili zastareli, a ja sam imao i sopstveni bend *Retaliation*, koji tek što je dobio ugovor za snimanje. Dopadala mi se ideja da sviram sa Džimijem, jer on je, kao i ja, voleo improvizacije, nešto što Džefu Beku nikako nije išlo od ruke – sve je kod njega moralo da bude uvežbano do poslednje note. Ipak, pristupanje bendu *Yardbirds* činilo se u tom trenutku kao korak nazad, a ne napred.“*

To čak nije bio ni prvi put da Džimi Pejdz pokušava da okupi grupu. Još tokom leta 1966. poigravao se idejom o sopstvenom sastavu s frontmenom grupe *Small Faces* Stivom Meriotom [Steve Marriot] kao pevačem i drugim gitaristom, ili možda mlađanim Stivom Vinvudom [Steve Winwood] iz *Spencer Davis Group* za klavijaturama i kao vokalom, uz ono što Pejdz sada naziva „superrazbijajčkom“ ritam-sekcijom koju bi činili članovi grupe *The Who* Kit Mun [Keith Moon] za bubnjevima

* Danbar je kasnije otišao u SAD i postao član grupe Frenka Zape [Frank Zappa], da bi potom učestvovao u stvaranju američke megagrupe *Journey*. (Prim. prev.)

i Džon Entwisl [John Entwistle] na basu. Sve je počelo u maju 1966. godine dok je u londonskom studiju *IBC* nadgledao snimanje kompozicije „Beck's Bolero“ – gitarom potpaljene Bekove verzije Ravelovog „Bolera“ predviđene za njegov prvi solistički singl. Pejdz je godinama tvrdio da je on napisao, producirao i svirao tu stvar: „Džef je svirao, a ja sam bio u kontrolnoj sobi – iako on kaže da je autor, ja sam to uradio. Gluposti. Ja sam svirao sve električne gitare i akustičnu gitaru s dvanaest žica, ali to je trebalo da bude njegova solistička ploča. On je uradio delove sa slajdom, a osnovne deonice su moje.“ Džef Bek je jednako uporan u poricanju: „Ne, Džimi nije napisao tu stvar. Jednom smo bili u njegovoj dnevnoj sobi, malenoj skućenoj prostoriji, i on je seo na naslon svoje fotelje i počeo da svira taj Ravelov ritam. Imao je gitaru s dvanaest žica i to je zvučalo tako puno i teško. Ja sam svirao melodiju preko toga, a kada sam otišao kući, smislio sam ubrzani deo.“

Na kraju to jedva da je i bilo važno. Miki Most je pristao da objavi taj snimak samo kao B-stranu singla „Hi Ho Silver Lining“. Pa ipak, gitaristi su nastavili da se glože oko toga ko je za šta zaslužan. Jedino oko čega su se kasnije složili jeste da je postava sa snimanja kompozicije „Beck's Bolero“ mogla da bude „prvobitni“ *Led Zeppelin*. Na snimanju te noći takođe su bila prisutna dvojica svirača koje je Pejdz znao iz krugova studijskih muzičara: mladi klavirista Niki Hopkins [Nicky Hopkins] i basista Džon Pol Džouns. Hopkins je bio dvadesetdvogodišnjak, mudra glava na nejakim plećima, koji je karijeru započeo još kao školarac u redovima grupe *Lord Sutch's Savages*,* da bi potom, kao i Džimi, prošao kroz *Cyril Davies' All Stars*.** Tako su se i upoznali pre nego što je ozbiljna stomachna bolest prikovala Nikija za bolnički krevet na čitavih osamnaest meseci. Sada je bio studijski muzičar s punim radnim vremenom. Dobra lova, bez putovanja, lagano za tibu. Kasnije te godine, grupa *Kinks* učiniće ga

* „Vrišteći“ Lord Sač [Screaming Lord Sutch] rođen je kao Dejvid Edvard Sač i bio je jedna od najživopisnijih figura engleske pop scene. Kroz njegov prateći bend prošli su mnogi kasnije poznati muzičari, poput Ričija Blekmora iz sastava *Deep Purple*. (Prim. prev.)

** Siril Dejvis je, uz Aleksisa Kornera [Alexis Korner], jedan od prvih propagatora bluza u Britaniji. (Prim. prev.)

besmrtnim opisujući ga u pesmi „Session Man“. Bio je tih, talentovan i stidljiv. Retko bi prozborio koju reč, samo bi odsvirao svoju deonicu i pokupio se kao dobar dečko. Ni Džounsi nije bio pričljiv. Ipak, bio je u redu, dobar muzičar, siguran u sebe. Takođe u ranim dvadesetim, ali još iskusniji kao deo kruga najamnih svirača, pa to nije bilo ni prvi ni poslednji put da on i Pejdzi rade nešto zajedno u studiju. U stvari, posle svega nekoliko nedelja on će, na Džimijevo insistiranje, biti angažovan da raspiše aranžman za gudače u pesmi grupe *Yardbirds* „Little Games“ (a kasnije je svirao bas na singlu „Ten Little Indians“).

Najznačajnije je na tom snimanju ipak bilo prisustvo Kita Muna, koji je došao u studio smešten u Langhem plejsu, noseći naočari za sunce i kozačku kapu – „Tu sam inkognito, drago dete“ – govorio je svakome ko bi ga video i prepoznao. Maskarada je, nimalo iznenađujuće, imala obrnut efekat, navodeći sve da zure u njega. Muni je bio ljut na *The Who* – dozlogrdile su mu Doltrijeve [Roger Daltrey] neprekidne svađe i Taunsendova mračna raspoloženja. Džon Entwisl, koji je takođe obećao da će učestvovati, pa se u poslednjem trenutku povukao, osećao je isto, tvrdio je Mun. Obojica su tražili način da se izvuku iz kolotečine koju je predstavljalo stvaranje pozadinske podrške „Pit i Rodž“ predstavi. Uvidevši priliku, Pejdz je kroz šalu predložio da se udruže: Kit i Džimi i Džon i Džef. (Niki i Džounsi još nisu pominjani u toj fazi). Muni se oduševio i slučajno čak predložio ime za bend, smejući se da bi imali uspeha koliko i olovni cepelin,* misleći na balon. (Entwisl se uporno kleo da je upravo on smislio ime, međutim, činjenica je da je Pejdz od Muna kasnije tražio blagoslov za njegovo korišćenje). Kroz dim cigareta, izbezumljeni na „spidu“, svi su se smejali Kitu Munu. Međutim, Džimiju se ideja dopala – čak i ime – pa je to sačuvao negde u sigurnom džepu svoje podsvesti, kao i gomilu drugih ideja koje je tokom proteklih godina pokupio od frustriranih svirača tokom rada u bezbrojnim studijima.

Pola *Yardbirds*, pola *The Who*. Upućeni na dobar put od strane gazda-Pejdža. Jedino im je još bio potreban dobar pevač. Muni je tvrdio da Entwisl dobro peva, ali Džimi je više razmišljao o Stiviju

* Engl.: *lead zeppelin*. (Prim. prev.)

Vinvudu. Onda je njegova nova grupa *Traffic* počela da postiže velike uspehe, pa je Džimi razmišljao o Stivu Meriotu. Pejdz je gledao priličan broj nastupa grupe *Small Faces* i već dobro poznao Meriota, svestan kako je on spreman na sve. Što je više mislio o tome, ideja mu se sve više dopadala: Džimi, Džef, Muni i Entvisl, sa Stivom Meriotom napred... Kakva bi to bila supergrupa! Ili, kako je kasnije rekao novinaru Stivu Rozenu [Steve Rosen]: „Bila bi to prva grupa takve vrste, kao *Cream*. Ali to se nije dogodilo...“

Nimalo čudno, uspeh pomenutog snimanja dao je Beku slične ideje, kao kod dvojice drugara koji su zajedno izašli, pa im se onda dopala ista ženska. Kit Mun je, kako Džef kaže, „imao najzloćudniji zvuk bubnjeva i najrazuzdaniju prirodu. U to vreme izbegavao je snimanja sa *The Who*, pa sam pomislio da bi, uz malo ubeđivanja, mogao da ga ukradem.“ Ali za šta bi ga to ukrao? *The Jeff Beck Group* je i dalje, u to vreme, bila više maštanje nego realnost, a tu je bio i njegov stari drugar Pejdz, u kontrolnoj sobi, koji je nadgledao snimanje, puštajući Džefa da veruje kako je sve to njegova ideja. Daleko od toga da Bek nije bio zagrejan. Kao što je rekao: „To je verovatno bio prvi *Led Zeppelin* – ne zvanično, ali to je bila takva vrsta postave.“ Muni je, po njemu, bio „jedini huligan koji je bio u stanju pravilno da svira. Pomislio sam – to je to! Moglo se osetiti uzbuđenje, nismo znali šta ćemo svirati, ali sve je poletelo – vuuuf! Bilo je sjajno, ali na kraju ništa nije ispalo jer Muni nije mogao da napusti *The Who*.“

Ta činjenica sama po sebi ipak nije bila dovoljna da obeshrabri Džimija Pejdz; uprkos tome što je svega nekoliko nedelja kasnije pristupio grupi *Yardbirds* (tobože kao privremena zamena za Pola Samvel-Smita), on je i dalje iskušavao da li bi Meriot bio zainteresovan da napusti *Small Faces* i upusti se s njim u projekat neodređene nove grupe. „Obratili smo mu se“, otkrio je kasnije Džimi, „i delovalo je da je oduševljen predlogom. Međutim, onda je stigla poruka od njegovih poslovnih zastupnika, koja je glasila – 'Kako bi voleo da sviraš gitaru slomljenim prstima?'“

Kako je Meriotov „poslovni zastupnik“ bio Don Arden, samoprolašeni „Al Kapone pop muzike“ i u to vreme najozloglašeni gangsterolika figura britanske muzičke scene, takvu pretnju trebalo

je shvatiti vrlo ozbiljno.* Kada sam dobio priliku da pitam Ardena o tome, pre nego što je 2007. godine podlegao Alhajmerovoj bolesti, samo se prigušeno nasmejao. „Kasnije je jebeni Robert Stigvud [Robert Stigwood]** visio s balkona jer se usudio da pokuša da mi preotme Stiva Meriota. Zar misliš da bih ga prepustio nekom malom blesavku iz grupe *Yardbirds*?“ Posle toga, priča Pejdz, „ideja je iščilela. Rekli smo – ajde da brzo zaboravimo na to. Umesto da budemo pozitivni i potražimo drugog pevača, dopustili smo da nam prilika izmakne. Onda su *The Who* krenuli na turneju, pa su i *Yardbirds* krenuli na turneju, i to je bilo to.“

Ideja je napuštena, ali nije bila zaboravljena. Bar ne kada je Džimi Pejdz u pitanju. Tako da je imao spreman odgovor kada ga je Piter Grant u svom automobilu juna 1968. otvoreno pitao šta ima nameru da radi posle poslednjeg nastupa grupe *Yardbirds*. Pronaći će novog pevača, rekao je Pejdz tihim ali odlučnim glasom, naći će i novu ritamsekciju, ako treba i sam će voditi bend. Onda je sačekao da proveri da li ga Dži i dalje sluša...

*Ti si Piter Grant. Sada je leto 1968, imaš trideset tri godine i smučilo ti se da praviš jebene pare drugima. Dok si radio za Dona Ardena, nije ti smetalo. Don je umeo da bude prava pizda, uvek da ti visi nad glavom, da pridikuje i zajebava, ali bar si bio redovno plaćen, i to u gotovom. Nikakvih jebelih poreza ni pečata ni budalaština nije bilo kod Dona. A i mnogo toga si naučio. Jurčajući unaokolo s ludacima kao što su Džin i Ričard, Čak i Everli momci***, naučio si više radeći za Dona nego bilo gde drugde otkako si odslužio svoje dve godine u Armiji. Mnogi momci su mrzeli odlazak u vojsku. Čuo bi ih kako plaču u snu, kukaju za mamicama, blesavi pederčići. Ti si uživao. Dok si bio u vojsci, prvi*

* Don Arden je rođen kao Hari Levi. Posle *Small Faces* vodio je poslove i grupama *ELO* i *Black Sabbath*. Njegova ćerka Šeron je supruga i menadžer Ozija Osborna. (Prim. prev.)

** Poznati menadžer čiji su klijenti bili i *Bee Gees*, Piter Frempton i Erik Klepton. (Prim. prev.)

*** Rane rok-legende – Džin Vinsent, Litl Ričard, Čak Beri i *Everly Brothers*. (Prim. prev.)

put si osetio kako izgleda pripadati velikoj, proširenoj porodici, i to ti se svidelo. Dopala ti se disciplina, davanje i primanje naredbi, to što svako zna na čemu je, makar to bila i gomila govana. Muškarci kao pravi muškarci, rade jebote ono što im se kaže. Dovoljno si se uživao da osvojiš i unapređenje u kaplara RAOK-a [Royal Army Ordinance Corps] – to su ti Odredi održavanja Kraljevske vojske, sinko! Dobio si zaduženje da vodiš računa o trpezariji, i tako si se povezao s NAAFI-jem,* postavljajući predstave, organizujući čajanke, birajući zabavljače. „Vrlo lagodan posao.“ rekao bi s osmehom kada god bi se setio toga.

Mnogo godina kasnije, vozićeš se jednog dana kroz Srednju Englesku u svom novom rols-rojs kabrioletu kojim će upravljati Ričard Kol, dok ćeš ti sedeti pozadi i glavnom baji kompanije Atlantic Records Filu Karsonu [Phil Carson] pričati kako je to bilo. Onda, iznenada shvativši koliko si blizu tako važnog dela sopstvene prošlosti, odlučićeš se za malo skretanje s puta kako bi momcima pokazao svoju staru kasarnu. Naložio si Kolu da skrene desno kroz kapiju i hladnokrvno prođe pored tupana na dužnosti koji vam je salutirao. Reći ćeš Kolu da parkira rols pored malog reda baraka u kojima ste ti i ostali momci nekada spavali. Treba im videti lica dok im pokazuješ unaokolo. Mnogo je bolje nego užasan letnji logor u kojem si kasnije radio, kazaćeš im. I pričaćeš im kako si posle toga kratko bio „menadžer zabavnog programa“ u jednom hotelu u Džersiju, još jedan usrani posao koji nije potrajao...

Ono što im nećeš pomenuti jeste kako si, kao dete, maštao o tome da budeš filmska zvezda. Visok gotovo dva metra u vreme kada si stasao za vojsku, već na putu da nabaciš kilažu po kojoj će te pamtiti – nimalo mršav, nikako ne, nego prokleta visok i nimalo ružan, ti, pizdo bezobrazna. Ali bio je to samo san. Umesto toga, posle letnjeg logora i hotela obreo si se u Londonu kao vratar – uljudnija reč za „izbacivača“ – u kaficu 2Is u Old Kompton stritu. Nećeš im pričati kako te 2Is nije nimalo približio ostvarenju nijednog od snova, iako će kasnije postati čuven kao prljava rupa u kojoj je karijeru počeo Tomi Stil [Tommy Steele]** –

* Organizacija koja je vodila računa o snabdevanju i zabavi trupa Britanske armije. (Prim. prev.)

** Tomi Stil (rođen kao Thomas William Hicks) bio je prva britanska roken-rol zvezda i tinejdžerski idol. (Prim. prev.)

Tomi, Voli Vajton [Wally Whyton], Klif Ričard [Cliff Richard], Adam Fejt [Adam Faith], Vi Vili Haris [Wee Willie Harris] i sve ostale pizde. Ipak, kasnije si shvatio da ti je 2Is bio koristan na druge načine. Tu si upoznao face kao što je Endru Lug Oldam [Andrew Loog Oldham], balavi pametnjaković koji će kasnije raditi za Bitlse i Stounse, a počeo je čisteći pod u 2Is za džeparac. Zatim, bio je tu Lajonel Bart [Lionel Bart], smešni mali seronja koji je slikao murale po podrumskim zidovima da bi mu se kasnije u Vest endu posrećilo s „Oliverom“, a onda je sve sjebao prodavši autorska prava za nešto gotovine i tako propustio milione kada je snimljen film.* Kakav zajeb! Ali i lekcija koju si brzo naučio – uvek uzmi, i samo se ti dobro drži svog dela kolača. Na kraju, naravno, bio je tu Majkl Hejs, koji će kasnije promeniti ime u Miki Most, ali koji je radio kao kelner u 2Is kad ste se upoznali. Miki, s kojim ćeš jednog dana ući u zajednički posao: on kao mozak, ti kao snaga koja pazi na izvođače dok su na turneji, dok Miki brine o njima u studiju, izbacujući hit za hitom.

„Miki je služio kafu, dok sam ja cepao karte na vrhu stepeništa“, govorio si im godinama kasnije kada bi te pitali za ta vremena. Bilo je to 1957. Plata: osamnaest šilinga za veče (devedeset penija) i topli obrok. Ne baš blistavo, ali bolje išta nego ništa. Znaju te kao „tipa“, nekoga koga devojke moraju da šarmiraju kako bi se uvukle u podrumče veličine 8 sa 5 m. Klovn Miki je za šankom, a ponekad ga preskoči i izađe da otpeva nekoliko pesama. A ti si grubijan koji će pri prvom nagoveštaju nevolje zgrabiti njihove tupave momke i izbaciti ih na ulicu.

Onda si jednog dana najzad dobio priliku da pokažeš šta bi mogao da radiš – iako ne kao pevač. Vlasnici kluba 2Is bila su dva australijska rvača, Pol Linkoln [Paul Lincoln] i Rej Hanter [Ray Hunter]. Pol je bio taj koji te je jednog dana odmerio od glave do pete i predložio ti da „zaradiš koju funtu više“ boreći se protiv njega u nekoliko mečeva. Voljan da pokušaš bilo šta, pojavio si se na svom prvom rvačkom nastupu kao Njegovo visočanstvo grof Bruno Alasio iz Milana, nemoj da se neko nasmejao. Pol se pojavio kao Doktor Smrt. I, znaš šta? Publika je

* Lajonel Bart (rođen kao Lionel Begleiter) je britanski kompozitor i pisac, najpoznatiji po mjuziklu „Oliver!“, zasnovanom na Dikensovom romanu „Oliver Twist“. (Prim. prev.)

uživala! Gutali su predstavu! To su bila stara vremena, pre nego što su svi znali da se radi o nameštajkama, zato tišina. U stvari, toliko dobro je prošlo da je Pol ugovorio još nekoliko dvoboja između Dr Smrti i Grofa. Ponekad si bio najavljen kao Grof Bruno, nekad kao Grof Masimo. Jednom prilikom stavio si masku Usamljenog Rendžera i predstavio se kao Maskirani Odmjetnik, izazivajući dobrovoljce iz publike, dok bi podmetnuti Pol skakao unaokolo i vikao: „Uzmi mene, evo, ja ću!“ Uzećeš ga jednog dana, kako da ne...

Don Arden – čovek koji je dao prvu priliku Piteru Grantu u muzičkom biznisu, zaposlivši ga kao „vozača“, što je bio sveobuhvatni opis radnog mesta koje je podrazumevalo „držanje za ruku“ nekih od najozloglašnijih Ardenovih klijenata, uključujući i Džina Vinsenta [Vincent], obogaljenog odbeglog američkog alkoholičara sklonog mahanju noževima i revolverima, i Litl Ričarda [Little Richard], verskog fanatika opterećenog kompleksom krivice, uvek s Biblijom na čijim su marginama bili našvrljani opisi orgija u kojima je učestvovao – sa zgražavanjem odmahuje glavom: „Piter Grant nikada nije bio jebeni rvač. Nije bio u stanju da se izbori pesnicom ni s papirnom kesom!“ Podsećam Dona da biti rvač nije isto što i biti bokser, tako da Grant nije morao pesnicama da se bori ni sa čim. Sposobnost da reži i deluje preteći – za šta je bio sasvim spreman – kao i lepo uvežban udarac podlakticom – takođe u delokrugu njegovih moći – bili bi sasvim dovoljni. „Ja samo tvrdim da se on koristio tom kartom: reputacijom opasnog, tvrdog momka. Al’ da ti kažem nešto, Piter Grant je bio samo veliki debeljko. Bio je jebote toliko debeo da je jedva stajao. Zato je svuda išao kolima. Nije mogao da korakne više od tri metra a da ne ostane bez daha. Noge su ga potpuno izdale.“

Čak ako se uzme u obzir i Ardenov čuveni smisao za crni humor, jasno je da ima istine u onome što govori. Miki Most je kasnije pričao novinaru Krisu Velču kako su on i Grant „postavljali ringove za rvačke mečeve kompanije Dale Martin Promotions. Ponekad, ako se neki od rvača iz uvodnih borbi ne bi pojavio, Piter bi malo uskočio... to je bila osnova njegove rvačke karijere.“ On dodaje: „Kada bi Piter nekoga odgurnuo svojim stomakom, bilo je to čisto korišćenje rvačkih trikova. Niko ne bi bio povređen. Ako bi i došlo do povrede, bilo je slučajno. Bez namere. Nije bilo fizičkog povređivanja jer sve je to šou-biznis.“

Treba ipak reći da je Piter Grant posedovao mnogo više od gabarita. Dovoljno prepreden da bude svestan kako reputacija bivšeg profesionalca iz ringa samo pojačava zastrašujući utisak koji je voleo da izazove kod ljudi s kojima je poslovao, ipak je bio i dovoljno osetljiv da odbaci navode članka u listu *Daily Mirror* 1971. godine, koji je tobože razotkrivao njegovu prošlost u svetu „kečera“. „Rvanje je nešto čime sam se bavio oko godinu i po dana jer mi je bio potreban novac“, rekao je. „To nije nešto na šta sam posebno ponosan.“ Međutim, u to vreme njegova reputacija bila je već uveliko učvršćena, i to ne samo kod novinara britanskih tabloida. Već tri godine na dužnosti menadžera grupe *Led Zeppelin*, on je u štampi redovno označavan kao „snagator“, „div“, starovremenski muzički mešetar koji izgleda kao „čuvar turskog harema“, kako ga je grubo, ali ne bez osnove, opisao jedan časopis. Uvrede su bolele još više jer su u sebi sadržavale delić istine. Kao i većina izuzetno krupnih ljudi, Piter Grant je bio veoma osetljiv, posebno na veličinu i varljiv opšti utisak koji je ostavljao. Iako u ogledalu već odavno nije sebe video kao mogućeg nosioca glavnih filmskih uloga, nije video ni čudovište. U stvari, u svojim kasnim tridesetim, kao čovek koji vodi poslove finansijski najuspešnijeg sastava u muzičkom biznisu, sebe je doživljavao kao bogatog čoveka od ukusa, kulturnu osobu podjednako sposobnu i da sedne i popije čaj s ličnostima visoke klase, i da obriše pod prevarantima iz tezgaraškog okruženja.

Kako kaže nekadašnji organizator koncerata Fredi Banister, koji je radio s Grantom na početku i na kraju karijere sastava *Led Zeppelin*: „Piter je važio za figuru gotovo gangsterskih osobina i, o da, bio je prilično grozan i zastrašujući pri kraju rada s grupom *Led Zeppelin*. Međutim, na početku je umeo da se ponaša kao pravi džentlmen, blagog tona i finih manira. Zanimali su ga antikviteti, a delili smo i strast prema starim automobilima. Često bih naleteo na njega na aukcijama i divno bismo se provodili. Naravno, uvek si morao biti svestan njegove druge strane. Kada je ugovarao poslove za *Led Zeppelin*, radio je to bez okolišanja, ali ne kao kasnije kada je umeo da bude stvarno gadan. Ali tu su već upele i droga, naravno.“

Treba imati u vidu da je Piter Grant poticao iz epohe pre nego što su advokati i računovođe preuzeli muzičke poslove. Iz vremena koje njegov nekadašnji mentor Don Arden, prototip „lovokradice koji je postao lovočuvar“, naziva „Divljim zapadom muzike“. Ili, rečima

nekoga s kim se Piter Grant sprijateljio kasnije u životu, menadžera grupe *Dire Straits* Eda Biknela [Ed Bicknell]: „U Piterovo vreme lova bi se sakrila u orgulje *Hammond* i prebacila preko granice.“ Kao što je jednom rekao Miki Most: „On je bio sanjar i muvator.“ Takođe, bio je inteligentan i umeo da vas nasumično zaspe činjenicama i brojkama iz ugovora. Ako to ne bi uspelo, služio se Ardenovim primerom, pritiskao bi vas uz zid i pretio. Za razliku pak od Dona, koji je ratne godine proveo folirajući bolest u kasarni stotinama kilometara daleko od fronta, Piter ne bi potegao pištolj na vas – bar ne u početku. Ipak, nimalo se ne bi zbunio ako bi on gledao u cev, posebno u Americi, gde se to redovno dešavalo. Ono što je njegove manire činilo još više zastrašujućim bio je njegov neočekivano blag glas, iznenađujuće visok, čak i kada je vikao. Bile su tu i prelepe, krupne oči s dugim trepavicama, koje su se sužavale u neodgonetljive proreze ako bi se naljutio. Amerikom se proširio glas mnogo pre nego što su *Led Zeppelin* tamo stigli: Piter Grant se ne raspravlja. On jednostavno saopšti kako stoje stvari. Ako to ne ide – lično će ti pokazati.

Takođe, što je bilo nečuveno za to vreme, smatrao je svoje umetnike prijateljima, članovima proširene porodice, posebno Džimija Pejdža, prema kome se ponašao kao prema drugom sinu. „Oduvek sam imao veliko poštovanje i divljenje prema Džimiju“, govorio je Grant. „Osećao sam se bližim Džimiju nego bilo kome drugom u grupi *Yardbirds*. Imao sam ogromno poverenje u njegov talenat i sposobnosti. Želeo sam da uradi ono što je osećao da je najbolje za njega u svakom trenutku.“ Čovek koji je odrastao bez podrške velike porodice počeo je da stvara sopstvenu u kojoj je on otac – menadžer. Kao takav, bio je primer bez presedana. U godinama koje su dolazile, ponekad bi ga poredili s Pukovnikom Tomom Parkerom, menadžerom Elvisa Prislija [Elvis Presley]. Međutim, Pukovnik je prodavao Elvisovo ime onome ko bi ponudio najviše novca, kako pre tako i, naročito, posle njegove smrti. Dži bi radije dao da mu odseku ruku nego da baci svoje umetnike u tokove komercijalnog sranja niz koje je Pukovnik redovno bezbrižno puštao Elvisa. Slično tome, Brajan Epstajn [Brian Epstein] je snažno podržavao *The Beatles*, ali on je bio novajlija u poslu, nevičan sitno štampanim klauzulama u ugovorima. Na kraju, Epstajn je bacio peškir na najdramatičniji mogući način, ostavivši svoje izvođače na cedilu, na milost i nemilost mnogo zlokobnijim grabljivcima. U pore-

đenju s njim, Piter Grant je pre, osnivanja grupe *Led Zeppelin*, toliko dugo plivao u mutnim vodama šou-biznisa da se osećao kao da njima vlada. Toliko da je (za razliku od katastrofalnog „peni – pola penija“ ugovora koji je Epstajn za grupu *The Beatles* potpisao s diskografskom kućom, a onda propustio da pregovara o novim uslovima kada se njihova karijera vinula u stratosferu) Grant bio u stanju da za svoje klijente isposluje najpovoljniji ugovor u istoriji muzičke industrije. U stvari, Grant je imao više toga zajedničkog sa čovekom koji će na kraju zameniti Epstajna, ratobornim Alenom Klajnom [Allan Klein]. On je u intervjuu za magazin *Playboy* na pitanje da li bi lagao ili krao za svoje klijente, odgovorio sa „O, naravno!“ i „Verovatno“. Piter Grant je želeo ljubav od svojih umetnika – da daje i da je prima.

Čak i Don Arden, koji se tako žestoko zaštitnički ponašao prema svojim izvođačima da je bio spreman za fizički borbu – lomljenje kostiju, rasturanje nameštaja i vitlanje sačmarom – radio je to da bi štitiio vlastite interese, pre svega novac. Dži je bio drugačiji. I on je želeo lovu, ali to nije bila glavna motivacija. Želeo je poštovanje, odanost, želeo je porodicu. Iznad svega, žudeo je za potpunom kontrolom nad tom porodicom. Otuda i iznenađujuće malobrojno ali verno osoblje koje su *Led Zeppelin* zapošljavali tokom svoje karijere, na turnejama i van njih. Uvek isti odani oficiri i pešadinci. Istog trenutka kada bi se pokazalo da je neko nedostojan poverenja, bio bi isključen – zauvek. Bio je to pristup bez gledanja kroz prste, koji se širio i na službenike diskografske kuće, lokalne organizatore koncerata, agente, trgovce suvenirima, novinare, na bilo koga ko je imao dodira s grupom. Bili ste ili za Pitera Granta i *Led Zeppelin*, ili protiv njih. A ako ste bili protiv, Piter Grant je bio protiv vas – u velikom stilu.

Džon Pol Džouns se kasnije sećao: „On nam je prepuštao stvaranje muzike i brinuo se da nas zaštiti od svih, obezbeđujući nam prostor da radimo šta želimo bez spoljnih uplitanja – novinara, diskografske kompanije, promotera. Bili smo njegovi jedini klijenti i kapirao je da ako mi budemo dobro zarađivali, i on će. Uvek je verovao da ćemo postići ogroman uspeh i ljudi su pristajali na njegove uslove u strahu da ne propuste priliku. Međutim, bile su gluposti sve to što se pričalo kako on menja ugovore zastrašivanjem. On nikada nikoga nije ostavio da visi kroz prozor, ili takva sranja.“